

נושא העבודה

הסגת גבול

דצמבר 2016

העבודה מוגשת בחסות העמותה של נוער

שחר משפט עברי

תוכן עניינים

עמוד 2 מבוא

פרק ראשון: משפט ישראלי:

עמודים 3-6 הסגת גבול במישור האזרחי.

עמודים 7-8 הסגת גבול במישור הפלילי.

עמוד 9 יהושוע וייסמן.

עמודים 10-11 פסק דין סוכולובסקי.

עמוד 12 פסק דין אבו מעידם.

פרק שני: משפט עברי

עמודים 13-15 עשיית דין עצמי – מחלוקת תלמוד בבא קמה בין רב יהודה לרבי נחמן.

עמודים 16-19 עשיית דין עצמית ד"ר מיכאל ויגודה.

פרק שלישי: השוואה בין המשפט העברי למשפט הישראלי

עמודים 20-21 דמיון ושוני בין משפט עברי למשפט ישראלי סביב נושא הסגת גבול ודין עצמי.

עמוד 22 סיכום

עמוד 23 ביבלוגרפיה

מבוא

בחרתי בנושא הסגת גבול. לפי דעתי הנושא הסגת גבול הינו נושא מעניין מאוד וביום-יום ניתן לראות הרבה מקרים בהם "הסגת גבול" נכנס לתוקף. בעבודתי אתייחס להסגת גבול מבחינה משפטית הן במשפט הישראלי והן במשפט העברי. כמו כן, אתייחס גם לנושא עשיית דין עצמי, סילוק גורם זר משטח הפרטי בכוחות עצמי, ואבדוק איך מתייחסים לנושא זה במערכת המשפט.

בחרתי בנושא הסגת גבול מכיוון שמאז ילדותי תהיתי לעצמי מה נחשב הסגת גבול, מה נעשה לאדם אם תופסים אותו בעודו מסיג גבול ומה ביכולתו של בעל השטח לעשות. בתור ילד הייתי חשוף למקרים רבים בהם הוסג גבול, נכחתי במקרים בהם אנשים מטפסים על הגדר ואוכלים מפירות עצים הנמצאים בגינות פרטיות שונות. דבר זה גרם לי להרגיש אי נוחות ומחשבה האם הדבר קביל לפי החוק.

בילדותי, היינו משחקים פעמים רבות במשחקי כדור בחנייה של הבניין, וכמעט בכל משחק הכדור הגיע בטעות לאחת החצרות של השכנים. לא פעם, טיפסנו כדי "להציל" את הכדור. מזיכרוני, כאשר סיפרתי להוריי על מקרים אלה, נאמר לי שאסור בתכלית האיסור לטפס ולהיכנס לחצרות וגינות פרטיות והדבר הנכון והחוקי לעשות זהו לבקש מבעל הגינה להחזיר לנו את הכדור על ידי נקישה בדלתו ולא על ידי טיפוס לתוך משכנו.

כיום אני מבין שהסיטואציה שבה אני מטפס מעל גדר ונכנס לשטח שהוא לא שלי היא חד משמעית הסגת גבול של אחר ומבין מדוע הורי לא נתנו לכך לגיטימציה. מתוך האמור לעיל, החלטתי לכתוב את עבודתי על נושא זה- הסגת גבול

פרק ראשון: משפט ישראלי

הסגת גבול במישור האזרחי: הסגת גבול היא פגיעה בקניינו של אדם אחר על ידי שימוש השייכים או מוחזקים על ידו, ללא קבלת רשותו. במקרה של הסגת גבול בהיבט האזרחי, מתיר חוק המקרקעין, במקרים מסוימים, עשיית דין עצמי כנגד מסיג הגבול. בנוסף, עומדת למחזיק המקרקעין הזכות להגיש תביעה נזיקית, במידה ונגרם לו נזק כספי בעקבות הסגת הגבול.

אציג את סעיפי חוק מקרקעין הנוגעים להסגת גבול במישור האזרחי.

תביעה למסירת מקרקעין

16. בעל מקרקעין ומי שזכאי להחזיק בהם זכאי לדרוש מסירת המקרקעין ממי שמחזיק בהם שלא כדין.

סעיף זה מתייחס לעיקרון שבעל המקרקעין, שבשטחו ישנו אדם אחר המשתמש בשטח ללא אישורו ולא כדין ומנצל את השטח, יכול לדרוש בחזרה את שטחו.

תביעה למניעת הפרעה

17. המחזיק במקרקעין זכאי לדרוש מכל מי שאין לו זכות לכך שיימנע מכל מעשה שיש בו משום הפרעה לשימוש במקרקעין ושיסלק כל דבר שיש בו משום הפרעה כזאת.

סעיף זה מתייחס לעיקרון שבעל המקרקעין זכאי שלא יפריעו לו בכל מעשה שהוא בתוך שטחו, ולסלק כל גורם המפריע לו בשטחו.

שימוש בכוח נגד הסגת גבול

18. (א) המחזיק במקרקעין כדין רשאי להשתמש בכוח במידה סבירה כדי למנוע

הסגת גבולו או שלילת שליטתו בהם שלא כדין.

פירוש: בעל הקרקע ע"פ חוק רשאי להשתמש בכוח סביר כדי למנוע הסגת גבול ללא

הסכמתו שלא כדין. זוהי עשיית דין עצמי במקרים של הסגת גבול. כלומר בעל

המקרקעין המזזה פלישה לשטחו יכול ע"פ חוק להשתמש בכוח פיזי סביר ובתום לב

על מנת לסלק את אותו פולש משטחו. זאת בנוסף לאפשרותו להשתמש בכלים

המשפטיים העומדים לרשותו.

(ב) תפס אדם את המקרקעין שלא כדין רשאי המחזיק בהם כדין, תוך

שלושים ימים מיום התפיסה, להשתמש בכוח במידה סבירה כדי להוציאו מהם.

הזכות של שימוש בכוח פיזי מתון במקרה של החזקה שלא כדין בשטח של אדם

אחר, תקפה לתקופה של עד שלושים ימים. לאחר תקופה זו, בעל הנכס אינו יכול

להשתמש בעקרון עשיית דין עצמי ויכול לפנות אך ורק לערכאות ולמשטרה בגין הסגת

גבול.

החזרת גזלה

19. מי שמוציא מקרקעין מידי המחזיק שלא כאמור בסעיף 18(ב) חייב להחזירם

למחזיק; אולם אין בהוראה זו כדי לגרוע מסמכות בית-המשפט לדון בזכויות שני

הצדדים בעת ובעונה אחת, ורשאי בית המשפט להסדיר את החזקה, ככל שייראה

לו צודק ובתנאים שימצא לנכון, עד להכרעה בזכויותיהם.

בהמשך לסעיף 18 ב. הקובע שבעל המקרקעין יכול לפנות גורם זר המחזיק בשטח שלא כדין בתקופה של עד שלושים יום בשימוש דין עצמי. אנו רואים את התוצאה של עשיית דין עצמי שלא כחוק- לאחר תקופת שלושים הימים לאחר תקופה זאת לבעל השטח אין זכות לסילוקו של הפולש, והוא מחויב לפנות לבית משפט לקבלת צו פינוי. במקרה של דין עצמי לאחר תקופת 30 הימים על פי סעיף 19, האדם שהחזיק בשטח שלא כדין, לאחר סילוקו על ידי בעל השטח, יחזור להחזיק בשטח שישב בו טרם סילוקו שלא כדין של בעל המקרקעין.

כלומר, לאחר תקופת 30 הימים אין למחזיק החוקי של הקרקע זכות לעשות דין עצמי ולסלק את הפולש בעצמו. במקרה כזה, הפולש שסולק (גם אם אשם) יחזור להחזקתו הקודמת בשטח.

יש לציין שסעיף זה לא בא על חשבון החלטה של בית המשפט, אשר ללא קשר לחזרתו של הפולש להחזקתו תמשיך ותבחן את זכויותיהם של שני הצדדים בעת ובעונה אחת.

בית המשפט רשאי לעשות ככל שייראה לנכון וצודק בעניין החזקה.

סעיף 29 לפקודת הנזיקין

הסגת גבול במקרקעין היא כניסה למקרקעין שלא כדין, או היזק או הפרעה בידי אדם למקרקעין שלא כדין; אך אין תובע יכול להיפרע פיצויים על הסגת גבול במקרקעין אלא אם סבל על ידי כך נזק ממון.

כאשר ניגשים לבדוק האם עוולת הסגת הגבול במקרקעין התרחשה, יש לבדוק האם יסודותיה של העוולה התקיימו.

היסודות לעוולת הסגת גבול במקרקעין כפי שניתן להבין מסעיף 29 לפקודת הנזיקין:

א. כניסה / היזק / הפרעה למקרקעין או במקרקעין – הכוונה ביסוד זה הוא לנזק

במקרקעין עצמו, אך גם נזק למשהו שנמצא בשטח המקרקעין.

ב. שלא כדין – כאשר לא ניתן אישור למסיג הגבול להיכנס למקרקעין, על ידי בעל

המקרקעין או על ידי מי שיש לו זכות לקבוע מי יכול להיכנס ומי לא יכול

להיכנס. ישנם מקרים יוצאי דופן בנוגע לחיפוש על ידי המשטרה במקרקעין.

ישנה חקיקה שמסמיכה את המשטרה לבצע חיפוש ולכן החיפוש במקרקעין

הופך להיות כדין. בעליו של המקרקעין הוא הדמות אשר מחליטה מי יכול

להיכנס למקרקעין ומי לא, זו היא ברירת המחדל. לבעל המקרקעין יש את

הסמכות לקבוע מי יכול לעשות מה לגבי המקרקעין שלו. עוולת הסגת גבול

במקרקעין, מגנה לא רק הבעלים אלא גם על המחזיק, כל עוד הוא מחזיק לפי

הדין במקרקעין.

על פי פקודת הנזיקין, ישנה כאן הרחבה בנושא הסגת גבול במישור האזרחי.

הסגת גבול על פי חוק העונשין, במישור הפלילי

סעיף 477 לחוק העונשין:

העושה אחת מאלה כדי להפחיד מחזיק בנכס, להעליבו, להקניטו, או לעבור עבירה, דינו מאסר שנתיים:

א.

(1) "נכנס לנכס או על פניו";

בכוונת על פניו הכוונה, שבכל מקרה של הסגת גבול שאין הכוונה לחצר או בניין שאפשר להיכנס עליהם. היא כדי לכלול גם חפצים דוממים, למשל ישיבה על אופנוע של אדם אחר, נסיעה עליו, נחשבת להסגת גבול על פניו, כי הרי לא ניתן להיכנס לתוך האופנוע

(2) "לאחר שנכנס כדין לנכס נשאר שם שלא כדין".

הכוונה בסעיף זה היא להדגיש שהסגת גבול יכולה להתקיים גם לאחר כניסת האדם כדין.

כאשר בעל הנכס דורש יציאתו, ואינו יוצא הרי עובר הוא מסיג גבול כעת.

ב.

"נעברה עבירה לפי סעיף זה כשהעברין נושא נשר חם או קר, דינו – מאסר ארבע

שנים".

סעיף זה בא לידי ביטוי במידה וסעיף א לחוק מתקיים, ובנוסף מסיג הגבול מחזיק כלי

נשק כלשהו. בעקבות החזקת הנשק גזר הדין גדל פי שתיים לעד כארבע שנים

מאסר.

יהושע וייסמן

במאמרו יהושע וייסמן מסביר על החזקה ומהי הגדרה של מחזיק. וייסמן אומר שמחזיק זהו אדם שקשור לנכס פיזית והימצאותו חשובה מאוד. בנוסף אומר שרוב הדברים שאדם מחזיק בהם בדרך כלל הם בבעלותו, המשפט קובע שזה ניתן לסתירה ושמחזיק הנכס הוא בעליו, צריך יותר מלהחזיק בשטח כדי להגיד שאתה הבעלים שלו בעוד שיהושע וייסמן אומר שאדם המוכיח שיש לו החזקה בנכס הוא מוכח את בעלותו.

בדבריו מוסיף יהושע וייסמן ומדבר עך סעיף 18 ב לחוק מסיג גבול ואומר: אדם שאינו עושה דין עצמי תוך שלושים יום, כבר לא יכול לסלק אדם שתפס בשטחו ולעשות דין עצמי, אלא עליו לפנות למשטרה ולערכאות על מנת שיפתרו את המצב הקיים. מוסיף וייסמן ואומר שאם נגזל מאדם הנכס שלו ואותו אדם הצליח לתפוס את הנכס בחזרה לא יוכל האדם המורשע לתבוע את מחזיק הקרקע אלא אם החזיק הפולש בקרקע לתקופה של יותר מ 30 יום מאז שתפס אותו בעל הנכס.

בהמשך מדבר וייסמן על סעיף 19 לחוק מסיג גבול במקרקעין ואומר: שבנוגע למקרה שהחזיק אדם בנכס ועברו 30 ימים מהרגע שמצא מישהו בנכס שלו, יש כאן מקום לעמדה שונה שבה לא הייתה לו זיקה לנכס וניתן להסתפק בתקופה קצרה יותר של ההחזרה של בעל הנכס גם אם זו הייתה תקופה קצרה יותר כדי להגיש תביעה פוסורית נגד הנתבע. במקרה זה השבת הנכס לתובע תחזיר את המצב לקדמותו לבעל הנכס מכיוון שלנתבע לא הייתה זיקה כלשהי לנכס. עם זאת חשוב להתייחס למחזיק כמחזיק כדין.

פסקי דין:

פסק דין סוכלובסקי נגד השר לענייני ביטחון פנים.

פסק הדין עוסק באנשים בעלי מקרקעין (העותרים) שיש להם קרקע עם מוגבלות על הקרקע מטעמי ביטחון ולטענתם הובא לידיעתם שמספר אנשים פלשו לשטחם אשר אין הם יכולים לגשת אליה מסיבות ביטחוניות.

לאחר שגילו על פלישה זאת הגישו אותם עותרים תלונה במשטרה על מנת שיעזרו להם לפינוי אותם פולשים. את הזכות לקבל סיוע מהמשטרה לסילוק הפולשים מבססים העותרים על סעיף 18(ב) לחוק המקרקעין, אשר מקנה למחזיק במקרקעין זכות להוציא מהמקרקעין את מי שתפס אותם שלא כדון, בתוך 30 יום מיום התפיסה, גם תוך שימוש בכוח במידה סבירה. כמו כן סומכים העותרים עתירתם בהלכה הפסוקה שקבעה כי מחובתה של המשטרה לסייע למחזיק במקרקעין במימוש הזכות לעזרה עצמית.

על רקע זה הגישו העותרים תלונה למשטרה וביקשו את עזרתה בפינוי הפולשים והריסת המבנים שאלה בנו על המקרקעין. משהמשטרה לא נחלצה לעזרתם, הגישו העותרים עתירה זו.

מנגד טענו הנעתרים כי העותרים לא הוכיחו התקיימותם של שניים מהתנאים הנדרשים להקמתה של זכות העזרה העצמית: הם לא הוכיחו החזקה בפועל במקרקעין וכן לא הוכיחו את טריות הפלישה.

היה על העותרים להוכיח למצער קיומה של שליטה במקרקעין. קיומה של החזקה כזאת לא הוכח במקרה שלפנינו. העותרים אינם טוענים שהם החזיקו בפועל במקרקעין בשלב כלשהו לפני מועד הפלישה. הם גם אינם טוענים כי קיימו שליטה

מכל סוג שהוא על המקרקעין, כמו עיבוד הקרקע, או הצבת שמירה עליה, גידור וכיוצא באלה סממנים אשר עשויים להצביע על קיומה של זיקה פיזית למקרקעין. בנסיבות אלה, לא הוכח שהעותרים החזיקו במקרקעין בעת הפלישה, מה ששולל את זכותם לסעד של עזרה עצמית מכוח סעיף 18(ב) לחוק.

העותרים גם לא הוכיחו שהפלישה למקרקעין בוצעה בתוך 30 יום קודם לפנייתם למשטרה. כל שנטען בעתירה בעניין זה הוא כי ביום 20.6.04 נודע למבקש מס' 11, בשיחת טלפון עם עבד חאג' הנזכר לעיל, כי ערבים עלו על המקרקעין, תפסו בהם חזקה והם גם מבצעים על המקרקעין בניה בלתי חוקית (סעיף 6 לעתירה). בהמשך העתירה אמנם נטען כי הפנייה למשטרה נעשתה מספר ימים לאחר שנעשתה הפלישה, אלא שטענה זו לא הוכחה. הטענה כי מדובר במתווך שיש לו עניין בקרקע ועל כן חזקה עליו שמסר את המידע מיד עם הפלישה, אין בה די כדי לבסס את טריות הפלישה.

פסק דין אבו מעידם

בעקבות פלישת אנשים לשטח המדינה, הגישה המדינה תלונה למשטרה וביקשה לפנות אותם מהקרקע. המשטרה, מטעמי עומס וסדרי עדיפיות החליטה לבצע את הפינוי כשבעים יום אחרי קבלת התלונה.

לפני המועד שתוכנן לפינוי, הגישו הנתבעים תביעה בקשה לבית משפט השלום להוצאת צו מניעה זמני המונע פינויים בכוח. בית המשפט קבע כי המשטרה לא רשאית לפעול מכוח סעיף 18ב לחוק המקרקעין ולהשתמש בכוח הסעיף משום שעברה תקופת שלוש הימים הנותנת אפשרות של דין עצמי על אותו סעיף.

התובעים טענו כי זהו כשל משטרתי והם נהגו כחוק בכל האמצעים העומדים לרשותם, פנו למשטרה שיחלצו לעזרתם. מאידך טענת הנתבעים הייתה שניסיון הפינוי היה הרבה לאחר הזמן הקצוב בחוק ואין זה כדין עשיית דין עצמי לאחר מועד שלוש הימים.

בית המשפט הכריע לבסוף לטובת ההגנה בערעור ופסקו חזרתם לשטח וכי אין אפשרות לתובעים להשתמש בדין עצמי עם סעיף 18ב.

מתוך כך אנו מקבלים מצב בעייתי שבו התובעים הגישו את תלונותיהם תוך פחות משלושים יום, אך עקב התנהלות לא כשירה של המשטרה, עברה תקופת שלוש הימים הדרושה עפ סעיף 18(ב).

עשיית דין עצמי- מחלוקת תלמוד בבא קמה בין רבי יהודה לרבי נחמן

"ויצו משה את העם ביום ההוא לאמר.. וענו הלויים אל כל איש ישראל כל רם: ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה תועבת ה' מעשה ידי חרש ושם בסתר וענו כל העם ואמרו אמן, ארור מקלה אביו ואמו ואמר על העם אמן, ארור מסיג גבול רעהו ואמר כל העם אמן.. "

אנו רואים כאן שהסגת גבול מוזכר לצד מצוות חזקות מאוד מהתורה אשר נמצאות בעשרת הדיברות : כיבוד ההורים ואי עשיית פסל ותמונה, עצם זה שהסגת גבול נמצאת בבסיס ציטוט זה לצד מצוות כל כך עוצמתיות וחשובות ביהדות ובתורה מראה עד כמה נושא הסגת גבול הוא חשוב בתקופה הזאת.

"ארור מסיג גבול רעהו ואמרו כל העם אמן". בניסוח זה, הכותב מדגיש את חומרת המעשה של הסגת גבול אחר באותה תקופה. הוא משתמש בביטוי קשה עבור העובר על מצווה זו "ארור".

הסגת גבול- אסור לשנות את תחומי הקרקעות בין איש לרעהו, כך שאדם יפלוש לתוך שטח של חברו. התורה אסרה לשנות גבולות שטח אדמה באופן שבו אתה משתלט על שטחו של אדם אחר ופוגע בו, כנ"ל לגביי פגיעה בפרנסתו.

"לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים בנחלתך אשר תנחל בארץ אשר ה' אלוהיך נתן לך לרשתה"

מספר רבנים מהגדולים ביהדות פירשו פסוק זה בדרכים שונות:

רש"י- "לא תסיג גבול" רש"י מפרש באופן הבא: "לשון נסוגו אחור, שמחזיק סימן

חלוקת הקרקע לאחור לתוף שדה חברו למען הרחיב את שלו"

הפירוש הוא שלא תפלוש לשדה חברך על מנת להרחיב את השדה שלך.

רמב"ן- "לא תסיג גבול רעייך" הפירוש על פי הרמב"ן לפסוק: ישנה אזהרה שאומרת שאסור לשנות את חלוקת הארץ שחלקו הנשיאים לשבטים או לאדם היחיד. הגבולים הם אלעזר הכהן ויהושע בן נון ונשיאי המטות, ובדבריו מוסיף ואומר הרמב"ן אסור לאדם לחשוב על החלק של החבר שלו ולראות את החלק שלו כ-לא שווה לחלק של חברו ולהגיד שמי שחילק את החלקים טעה ויוסיף ויאמר שהוא רוצה עוד חלקה כדי שהחלקים יהיו שווים, על כן ציווה כאן רמב"ן שאף אחד לא יערער על ההחלטה ההיא של החלוקה ולא ישנה את הגבולות בסתר ולא ישנה אותם בגלוי. וזוהי מצווה ממה שצווה ה' על פי הגורל שהחלוקה נחלקת בין הרב ל-מעט.

(רמב"ן, פירוש לתורה, דברים פרק י"ט פסוק י"ד ד"ה: "לא תסיג").

תלמוד- התלמוד אומר אם אדם מסיג גבול בפרהסיה זה אומר שהוא גזלן (אדם המסיג גבול בפומבי) ולעומת זאת אדם המסיג גבול בסתר הוא גנב. מכאן למדנו שאדם המשתלט על שטח של חברו עובר בשני לאוין. התלמוד אומר שגם מחוץ לתחומי ארץ ישראל אסור לך לגזול שטח ממישהו אחר. אדם העובר בארץ ישראל על העבירה עובר על שני לאוין: גזל וגניבה, לעומת אדם המסיג גבול מחוץ לארץ ישראל אשר עובר רק על לאוין אחד גזל או גנבה.

לפיכך מסיג הגבול של חברו מחוץ לארץ ישראל, ומספח חלק משטח חברו אל שטחו על מנת להרחיב את שטחו אפילו אם מדובר בשטח בגודל אצבע אחת בלבד הוא חוטא בלאו אחד. אם מסיג הגבול בפומבי הרי הוא גזלן ואם בסתר הרי הוא גנב.

זאת כאמור גם בנוגע להסגת גבול בתוך תחומי ישראל, גם אם לקח אפילו שטח בגודל של אצבע אחת בלבד, עבר על שתי לאוין גנבה וגזלה.

על פי הראשונים- (אלעזר הכהן ויהושע בן נון)- מי שגזל קרקע/שטח מאדם אחר יצטרך להחזירו בלי קשר להאם בנה על השטח או כל דבר מסוג דומה, שלא עשו בו תקנת השבים בקרקע (תקנת השבים: לפיו יש להקל על עברייני המעוניין לחזור בו מדרכו הרעה.

שו"ת רשב"א - מלבד הלוא של לא תסיג גבול, התורה הזהירה גם על הסגת גבול בקללות שבהר עיבל: "ארור" האדם המסיג גבול רעהו גם אם יחזיר את השטח לאחר מכן, בספרי משלי הזהיר ואמר אל תסיג גבול חברייך לעולם כמו שעשו אבותייך ואל תסיג גבול לעולם בשדות יתומים ללא כל בעל.

(19 א שו"ת הרשב"א ח"ג סי' קפח, והובא בב"י שעו; רבנו ירוחם מישרים נל"א ח"ו, והובא בב"י שעא; רמ"א בשו"ע שם א. ועי' תשוה"ג שערי צדק דף פ סי' יא, ועי' מל"מ גנבה פ"ח הי"א. וע"ע תסב על תקנת השבים בקורה.)

עשיית דין עצמי ד"ר מיכאל ויגודה

מחלקת בתלמוד מסכת בבא קמא בין רבי יהודה לרבי נחמן:

המחלוקת שבין רבי יהודה לרבי נחמן עוסקת בסוגיה האם רשאי לעשות דין לעצמו. האם אדם רשאי להשתמש בכוח כלפי זולתו כדי לשמור על זכות משפטים שהפורץ מאיים לקחת ממנו שלא כדין, וכן האם הוא רשאי להשתמש בכח כדי להחזיר לעצמו זכות משפטית שהפולש נטל ממנו והחזיק בה שלא כדין? או שאסור לו לנקוט באלימות והברירה היחידה העומדת לרשותו היא הגשת תביעה בפני בית משפט נגד המנוול?

ר' יהודה- לא עביד איניש דינא לנפשיה" הכוונה היא שאדם אינו יכול לעשות דין לעצמו. ר' נחמן - מכיוון שהצדק עם הנפגע אין סיבה להטריח אותו ללכת לבית המשפט כדי למנוע את העוול שנעשה לו אלא במקום זאת הוא רשאי להשתמש באלימות על מנת לדרוש את מה ששלו ולמנוע את העוול שיעשה לו. אנחנו מבינים בנוסף לכך שר' יהודה לא שולל עשיית דין עצמי אלא רק במקרים שניתן לפנות לבית המשפט על מנת לתקן את העוול שנעשה לו, לעומת זאת אם בית המשפט אינו יכול לעזור והדרך היחידה של הנפגע למנוע את העוול שיעשה לו היא בשימוש באלימות (דין עצמי) אזי האדם רשאי לעשות דין לעצמו. וכך קובע התלמוד "היכא דאיכא פסידא כולי עלמא פליגי דעביד איניש דינא לנפשיה" כלומר במקום שבוודאות יש אדם רשאי לעשות דין עצמי.

בנוסף יש שני דוגמאות למצבים הללו העולות מהסוגיה התלמודית:
1. דוגמה ראשונה: מסופר על אדם השואב מים מבארו של חברו ולא מקשיב לדבריו של חברו המורים לו להפסיק לגנוב ממנו מים.

בעל הבור אומנם יכול ללכת לבית המשפט ולהגיש תביעה כנגד גניבת המים מצד חברו אבל אם נגרמו לו נזקים עקיפים כמו שהגידולים שלו נבלו או ניזוקו משום שלא הושקו באותו רגע, הרי מגיע לו גם על כך פיצויים.

נזקים אלה אינם נזקים עקיפים והכלל במשפט עברי הוא "גרמא בנזיקין פתור מדיני אדם וחייב רק בידי שמיים" כלומר גם ר' יהודה מסכים שמותר למנוע בכח את גניבת המים שלו כי אם לא, יגרם לו נזק בלתי הפיך.

(מסכת בבא קמא ס.א:נה,ב. ולהלכה ב-שולחן ערוך חו"מ, תיח, ט.)

2. דוגמה שנייה: בעל החיים שאינו מוגדר כאלים מתנהג פתאום באלימות ומאיים לגרום לנזק, אם הניזק, יתן לו לבצע את זממו הוא לא יוכל לתבוע אותו ויוכל אך ורק פיצוי חלקי משום שבעל החיים שאינו מוגדר כאלים האחריות בגין נזקיו אינה אלה אחריות מופחתת. גם במקרה הזה ר' יהודה מסכים שזכותו של הנתקף להפעיל כוח כנגד בעל החיים שתוקף אותו משום שאם לא יחזיר כוח יגרם לו גם נזק בלתי הפיך וגם אם הגיש תביעה כנגד הנזק שנגרם לו הוא לא יקבל פיצוי על כך הנזק רק על חצי ממנו.

אחת הסוגיות בהן עוסק ד"ר מיכאל ויגודה במאמרו הינה: דרכו של הרב משה פיינשטיין.

הרב פיינשטיין מסתכל על המחלוקת בין ר' יהודה לבין ר' נחמן זווית שונה. הוא עוסק בשאלה מתי ולמה מתיר החוק לפרט לנקוט באלימות כדי לעשות דין לעצמו, על מנת להבין זאת יש לדון קודם בשאלה-מה מקור הסמכות של בית המשפט לנקוט באמצעי כפייה כוחניים (רשויות ההוצאה לפועל) כנגד מי שמסרב לציית לפסק דין שלו.

על מנת להשיב לשאלה זו הרב פיינשטיין מציע 3 מודלים/ קודקודים על מנת להבהיר:

1. המודל הראשון, התובע הוא הנפגע.

2. המודל השני הנתבע הוא הפוגע.

3. המודל השלישי בית הדין עצמו.

1. המודל הראשון:

התובע הוא הנפגע: ע"פ מודל זה בית המשפט מקבל את סמכותו כמי שבא להציל עשוק מיד עושקו. התובע הוא זה שנגרם לו העוול ובית המשפט רוצה להצילו מעוול זה. (כמו שמותר להציל נרדף מידי רודף שבא לרצוח אותו כדי להציל את הנרדף). בשל כך מותר להשתמש באלימות כדי להציל את הנפגע מידי הפוגע- הגזלן, גנב. כמובן שלהבדיל מדין רודף שמדובר בחיי אדם, התגובה כלפיי גנב מבחינת אלימות היא מתונה הרבה יותר.

2. המודל השני:

הנתבע הוא הפוגע: בשונה מהצלת חיים שמותר להשתמש באלימות חמורה עד כדי הריגת הרודף הצלת רכוש לא מתירה שימוש באלימות. המוקד להצדקת השימוש בכוחו של בית המשפט הוא בנתבע, בפוגע המשמעות היא שלבית המשפט מותר להשתמש בכוחו ובאלימות על מנת למנוע מהפוגע / נתבע לעבור על החוק, בית המשפט מאלץ את הפוגע/ נתבע לחדול מפעילותו ולא לעבור על החוק. בית המשפט שואב את סמכותו משלטון החוק האמור למנוע מכל אדם לעבור על החוק או לנהוג בעבריינות.

3. המודל השלישי:

בית הדין עצמו: האפשרות לשימוש בалиמות מצד בית המשפט אינה מגיעה לא מהתובע ולא מהנתבע אלא מבית המשפט עצמו ומסמכויותיו כי לבית המשפט כוח בלתי נפרד על מנת לאכוף את פסקי הדין שלו, כמו שנאמר: שופטים ושוטרים תיתן לך בכל שערייך. כלומר אין שופטים בלי השוטרים שיוציאו את פסקי הדין שלהם לפועל.

פרק שלישי: השוואה בין המשפט העברי לבין המשפט הישראלי

קיימות נקודות דמיון ונקודות שוני בין המשפט הישראלי לבין המשפט העברי בתחום הסגת גבול.

נקודות דמיון: בשתי מערכות המשפט, העברי והישראלי, יש הכרה בצורך של מניעת הסגת גבול.

הגדרת הסגת הגבול בשני המקרים זהה: חדירה של אדם לנכס אדם אחר. בשתי מערכות המשפט יש סנקציות כנגד מסיגי הגבול ויש הגנה עבור אלה הסובלים מהסגת הגבול.

בשני המקרים יש התייחסות לתפיסת שטח של אדם אחר והחזקתו לטובתו האישית, כלומר השתלטות אדם על שטח של אחר. במשפט העברי והישראלי יש הכרה במצבים אלה ורגישות גבוהה כנגד אותם מסיגי גבול.

נקודות שוני: במשפט העברי יש הבחנה בין הסגת גבול בתוך הארץ לבין הסגת גבול מחוץ לארץ. במשפט הישראלי אין שום אזכור לכך. המשפט הישראלי נותן סנקציה וחוק חד משמעיים. אין מספר דעות או משמעויות המתקבלות מהחוקים הקשורים להסגת גבול. להבדיל מכך, במשפט העברי אנו רואים שאין סנקציה ספציפית בגין עוולת הסגת גבול, ויש הרבה פירושים של פרשנים שונים סביב הנושא הזה.

נקודות דמיון ושוני של עשיית דין עצמי בין המשפט הישראלי למשפט העברי.

נקודות דמיון: שני סוגי המשפט מכירים בדרך של עשיית דין עצמי בקרב הנפגע ותומכים בה במידה זו או אחרת.

נקודות שוני: במשפט הישראלי יש ריסון מאוד גבוה של עשיית דין עצמי, מהמקום של חשש מתביעה פלילית כנגד עושה הדין העצמי. החוק בישראלי לא מתיר שימוש של מעבר לכוח סביר כנגד מסיר הגבול. כמו כן, בעצם האפשרות לפנייה למשטרה לטיפול בנושא, ניכר כי יש העדפה לכך שהמשטרה תטפל בעניין. לעומת זאת במשפט העברי יש היתר לשימוש בכוח עד כדי חבלה במסיג הגבול.

בנוסף לכך יש שוני אידאולוגי בתפיסת שתי הגישות בעניין הסגת הגבול אל מול הפוגע והנפגע. בעוד במשפט הישראלי באיזשהו מקום יש הכרה במסיג הגבול תוך נתינת הגבלות כנגד סילוקו כמו התחשבות מעצם העניין שלאחר שלושים יום של תפיסת שטח יש כבר זיקה רגשית למקום וחל איסור לגרשו. לעומת זאת במשפט העברי יש ביטויים חריפים כנגד מסיג הגבול: גנב, גזלן. ובנוסף יש הקשה של דין רודף, המחייב עזרה לאדם בצרה. כלומר יש חובה חד משמעית לעזור לבעל השטח כנגד מסיג הגבול.

עשיית דין ע"פ מיכאל ויגודה

הן במשפט העברי והן בישראלי, יש היתר לשימוש בכוח פיזי כנגד מסיג הגבול לשטחו. ההנחה נכונה לא רק לגבי השטח עצמו אלא גם למיטלטלין בתוך שטחי הנכס. במקרה שכזה יש היתר להשתמש בכוח פיזי על מנת למנוע פגיעה במיטלטלין או לקיחת אותו מיטלטלין או על מנת להחזיר את המיטלטלין.

במשפט הישראלי אם תפס המחזיק כדין אדם בתוך המקרקעין שלו, הוא יכול תוך שלושים יום מיום התפיסה להשתמש בכוח במידה סבירה כדי להוציא את מסיג הגבול.

במשפט העברי אומרים שאדם שעשה דין עצמי שלא כדין והשתמש בכוח במידה בלתי סבירה יאלץ לפצות את חברו.

סיכום

עבודה זו עוסקת בנושא "הסגת גבול".

הפרק הראשון עוסק בנושא "הסגת גבול" מתוך המשפט הישראלי הן במישור האזרחי והן במישור הפלילי. כמו כן מובאים דבריהם של יהושוע ויסמן, פסק הדין סוכולובסקי ופסק הדין אבו מעידם. מתוך אלה ניתן ללמוד על דוגמאות הלכה למעשה בעניין "הסגת גבול".

הפרק השני מביא את נקודת המבט של המשפט העברי בעניין "הסגת גבול". בפרק יש התייחסות ל"עשיית דין עצמי" לפי המשפט העברי ולמחלוקות הקיימות בעניין זה.

הפרק השלישי משווה בין נקודת המבט של המשפט העברי לבין נקודת המבט של המשפט הישראלי תוך התייחסות לנקודות הדמיון ונקודות השוני של שתי מערכות המשפט בעניין "הסגת גבול".

כתיבת העבודה תרמה לי רבות בהבנת ההתייחסות המשפטית לנושא "הסגת גבול" וכן חידדה לי את ההבדלים בהשקפה ובנקודת המוצא של מערכת המשפט העברי לעומת מערכת המשפט הישראלי.

ביבילוגרפיה

הסגת גבול סעיפים 16-19 מתוך חוק המקרקעין הסגת גבול.

סעיף 447 לחוק העונשין.

סעיף 29 לפקודת הנזיקין.

מאמרו של יהושע וייסמן "החזקה".

פסק דין סוכולובסקי ב' השר לענייני ביטחון פנים בגץ 6737/04 פ"ד נט(1) 331 .

פסק דין מדינת ישראל נגד אבו מדיעים באע 768/02 פ"מ שס"ג 267 השופט הנדל.

עשיית דין עצמי מאמרו של ד"ר מיכאל ויגודה ב-מחלוקת האמוראים והיקפה, ג-ניתוח

הסוגיה על פי דרכו של הרב משה פיינשטיין/ 168

דברי הרמב"ן ודברי רש"י .

ד"ר מיכאל ויגודה עשיית דין עצמי במשפט העתיק ובמשפט המודרני.